

до осіб, які перебувають у шлюбі. Перш за все це пов'язано із захистом інтересів дітей, дітей-інвалідів і непрацездатних осіб. Не маючи можливості забезпечити собі мінімальний рівень життя та побуту, матеріальної захищеності, людина не зможе належним чином виховати дитину, докласти зусиль до її лікування і забезпечити їй батьківську турботу та догляд. Припиняється право на утримання на загальних підставах, на яких припиняються і зобов'язання з утримання подружжя.

Відповідно до ст. 82 СК, право одного з подружжя на утримання, а також право на утримання, яке особа має після розірвання шлюбу, припиняється в разі поновлення його працездатності, а також реєстрації з ним повторного шлюбу [7].

Література

1. Сімейне право України: Підручник / За ред. проф. Ю.С. Червоного. – К.: Істина, 2004.
2. Сімейне право України: Підручник / За ред. В.І. Борисової, І.В. Жилінкової. – К.: Юрінком Інтер, 2004.
3. Сімейний кодекс України: Наук.-практ. коментар / За ред. Є.О. Харитонова. – Х.: Одісей, 2006.
4. Сімейний кодекс України: Закон України від 10 січня 2002 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 21-22.
5. Цивільний Сімейний кодекс України: Наук.-практ. коментар / За ред. Є.О. Харитонова. – Х.: Одісей, 2006.
6. Фурса С.Я., Драгневич Л.Ю., Фурса Є.І. Настільна книга нотаріуса (Сімейні відносини в нотаріальному процесі). – К.: ІнЮре, 2003.
7. Сімейний кодекс України: Наук.-практ. коментар / За ред. Є.О. Харитонова. – Х.: Одісей, 2007.

УДК 347.615

Г.М. Ахмач

ДОГОВІРНИЙ ПОРЯДОК УРЕГУЛЮВАННЯ АЛІМЕНТНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ЩОДО УТРИМАННЯ БАТЬКАМИ СВОЇХ ДІТЕЙ: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Стаття 180 Сімейного кодексу України відображає положення ст. 51 Конституції України [1], що зобов'язує батьків утримувати своїх неповнолітніх дітей. Батьки зобов'язані утримувати своїх дітей до досягнення ними повноліття навіть у тому разі, якщо неповнолітня дитина одружилася до досягнення шлюбного віку, зазначеного в ч. 2 ст. 23 СК. У випадках, передбачених ст.ст. 198, 199 СК, батьки зобов'язані утримувати своїх повнолітніх дочку, сина (якщо повнолітні дочка, син є непрацездатними і потребують матеріальній допомозі, а також у тому разі, якщо повнолітні дочка, син продовжують навчання й у зв'язку з цим потребують матеріальної допомоги) за умови, що батьки можуть надавати матеріальну допомогу.

Виходячи з положень Конституції України і СК, можна зробити висновок про імперативний характер ролі батьків у виконанні аліментних зобов'язань щодо

утримання своїх дітей. Дана позиція відповідає принципам міжнародного права, зокрема міжнародній Конвенції про права дитини від 20 листопада 1989 р., ратифікованій Верховною Радою України 27 вересня 1991 р.

Механізм контролю за дотриманням положень Конвенції дозволяє за допомогою цього документа ефективно захищати права дитини не тільки в рамках конкретної держави, але і на міжнародному рівні. Конвенція розглядає дитину як особу, наділену правами, які держави, що ратифікували Конвенцію, зобов'язані "поважати і гарантувати" (ст. 1 Конвенції). Дитина признається найуразливішим членом суспільства, потребуючим спеціального захисту [2, с. 48-49].

Аналіз чинного СК України дозволяє зробити висновок про явну тенденцію з приведення українського сімейного законодавства до максимальної відповідності до основних положень міжнародної Конвенції про права дитини, прагнення законодавчо забезпечити права дитини, зокрема найбільш детально врегулювати правовідносини між батьками і дітьми. Правовідносинам батьків і дітей у СК України присвячений розділ Ш, який включає шість глав (розділи 12-17).

Аліментні зобов'язання батьків щодо утримання своїх дітей належать до аліментних зобов'язань першої черги, оскільки вони не залежать від наявності в суб'єктів інших родичів. Як аліментне зобов'язання першої черги СК також передбачає обов'язок батьків утримувати повнолітніх дочку, сина (ст. 198). Аліментні зобов'язання із взаємного утримання, які виникають між іншими членами сім'ї (бабою, дідом, внуками, братами, сестрами, а також між мачухою, вітчимою, падчеркою, пасинком, фактичним вихователем і вихованцем), мають додатковий характер.

Законодавством України передбачені відповідні санкції за порушення батьками даних аліментних зобов'язань, оскільки батьки несуть основну відповідальність за виховання і розвиток дитини, найкращі інтереси якої повинні бути предметом основної турботи батьків.

Так, при ухиленні батьків від обов'язків щодо утримання дітей аліменти можуть бути стягнуті за рішенням суду, а при злісному ухиленні від сплати аліментів батьки можуть притягуватися до кримінальної відповідальності на підставі ст. 164 КК України.

Проблема договірного регулювання аліментних зобов'язань батьків щодо утримання своїх дітей активно обговорюється як вітчизняними, так і зарубіжними ученими-юристами (М.В. Антокольська, С.С. Алексєєв, В.К. Антошкіна, Є.М. Ворожейкін, А.О. Іванов, Л.Є. Гузь, О.В. Дзера, І.В. Жилінкова, З.В. Ромовська, В.О. Рясенцева, С.Я. Фурса, Е.І. Фурса, Е.О. Чефранова, Ю.С. Червоний та ін.).

Метою досліджень, що проводяться в даній статті, є аналіз відмітних особливостей різних видів договорів, регулюючих аліментні зобов'язання батьків щодо утримання своїх дітей, а також виявлення прогалин, що існують у чинному законодавстві, і визначення шляхів їх усунення.

Окремо слід звернути увагу на можливість врегулювання аліментних зобов'язань батьків з утримання своїх дітей за допомогою укладання між сторонами договору, оскільки ч. 2 ст. 7 СК України передбачає можливість врегу-

лювання сімейних відносин за домовленістю (договором) між їх учасниками, що значною мірою відображає актуальність вибраної теми статті.

Ця тенденція знайшла своє віддзеркалення не тільки в українському, але і в російському законодавстві останніх років. У Сімейному кодексі РФ немає спеціальної норми, регулюючої право подружжя укласти між собою угоди, передбачається лише можливість укладання подружжям сімейно-правових договорів, зокрема договору про сплату аліментів. Проте, на думку Е.А. Чефранової, таке право в подружжя існує як у суб'єктів, наділених цивільною правоздатністю і дієздатністю [3, с. 37].

Договір, який регулює аліментні зобов'язання батьків з утримання своїх дітей, розглядається як юридичний факт, що входить в юридичний склад, необхідний для виникнення аліментних правовідносин, і є достатньо ефективним і перспективним способом вирішення проблеми утримання дітей, повнолітніх дочки, сина. Договір складається на основі взаємної домовленості сторін, узгодження між ними всіх основних умов договору, що надає сторонам можливість врахувати не тільки різносторонні потреби одержувача аліментів, але й реальні можливості платників, сприяє найефективнішому і своєчасному виконанню договірних зобов'язань.

Проте Кримінальним кодексом України (ст. 164 УК) не передбачена кримінальна відповідальність за ухилення від сплати аліментів щодо утримання дітей їхніми батьками, якщо дане зобов'язання засновано не на судовому рішенні, а врегульовано аліментним договором. На думку автора, неврегульованість питання про кримінальну відповідальність за порушення аліментних зобов'язань, передбачених договором, деякою мірою знижує рівень ефективності примусової дії на платника аліментів у разі, якщо він злісно ухиляється від їх виконання.

У ст. 189 СК конкретизується право батьків на врегулювання аліментних зобов'язань за допомогою укладання між ними договору про сплату аліментів на дитину. Як справедливо відзначає Ю.С. Червоний, даний договір належить до сімейно-правових договорів, оскільки в результаті його укладання і виконання настають правові наслідки, передбачені нормами сімейного законодавства (надання батьками утримання дитині) [4, с. 312]. Договір повинен бути укладений у письмовій формі й бути засвідчений нотаріально.

Умови договору, порядок його укладання, внесення в нього змін, порядок припинення повинні відповідати загальним вимогам про договори, які передбачені Цивільним кодексом (ст. 203). При недотриманні зазначених вимог договір у судовому порядку може бути визнаний недійсним.

Договір про сплату аліментів на дитину може бути укладений між батьками як у період їх перебування в шлюбі, так і після його розірвання, а також між батьками, які не перебувають у шлюбі, якщо ці особи зареєстровані як батьки дитини.

Такий договір подається до суду разом із заявою про розірвання шлюбу в разі подачі подружжям, які мають дітей, сумісної заяви в суд про розірвання шлюбу (ст. 109 СК).

Для нотаріального посвідчення договору сторонами повинні бути подані такі документи: свідоцтво про народження дитини; документи, що засвідчують особистість осіб, які звернулися за здійсненням нотаріальних дій; довідка з місця роботи платника аліментів про розмір заробітку (якщо платник є підприємцем – довідка податкової інспекції про розмір доходів за останній рік; у разі, якщо платник аліментів не працює, – довідка місцевого Центру зайнятості про призначення допомоги по безробіттю). Крім того, необхідно подати довідку про стан здоров'я дитини, а також довідку про стан здоров'я платника аліментів; документи, підтверджуючі наявність у платника аліментів інших дітей, а також непрацездатних чоловіка, дружини, батьків, дочки, сина, або заяву від платника аліментів про відсутність у нього таких осіб.

Договір між батьками про сплату аліментів щодо утримання дитини в першу чергу спрямований на добровільне виконання аліментних зобов'язань, проте нотаріальна форма робить можливою і примусове виконання договірних зобов'язань. У разі невиконання одним із батьків свого обов'язку за договором аліменти з нього можуть бути стягнуті на підставі виконавчого напису нотаріуса в примусовому порядку органами державної виконавчої служби відповідно до правил, встановлених Законом України про виконавче провадження.

СК передбачає право батьків самостійно за угодою сторін визначати спосіб виконання зобов'язань щодо утримання дитини (ст. 181 СК). Тобто в договорі може бути передбачено, що сплата аліментів проводиться як в пайовому відношенні від заробітку (доходу) платника, так і в твердій грошовій сумі, сплачуваній періодично або одноразово; у грошовій формі або шляхом надання майна, а також іншим способом, передбаченим сторонами в договорі. При визначенні в договорі розміру аліментів у твердій грошовій сумі розмір аліментів підлягає індексації з обліком рівня інфляції в державі, який підтверджується відповідною довідкою, виданою статистичним управлінням.

Заслугує на увагу точка зору Л. Поревої, яка вважає, що неповнолітня дитина, що досягла 14-річного віку, має право самостійно укладати аліментний договір; 14-річні особи можуть вважатися досить зрілими для укладання подібного договору, оскільки СК надав їм право звертатися до суду із заявою про надання права на шлюб (ч. 2 ст. 23 СК). Проте, відповідно до чинного законодавства, 14-річні неповнолітні діти при укладанні аліментного договору зобов'язані діяти з дозволу і за допомогою своїх законних представників, тобто того з батьків, з ким вони проживають. А якщо дитина, наприклад, хвора, то такий договір повинні укладати між собою тільки її батьки [5, с. 113].

Оскільки матеріальне і сімейне становище особи, зобов'язаної надавати утримання, і особи, яка одержує аліменти, може істотним чином змінитися, Сімейний кодекс передбачає, що розмір аліментів, визначений за домовленістю між батьками, може бути з часом зменшений або бути збільшений за рішенням суду за позовом платника або одержувача аліментів у разі зміни матеріального або сімейного становища, погіршення або поліпшення здоров'я когось з них (ст. 192 СК). За розумінням ч. 2 ст. 7 СК, розмір аліментів може бути змінений без звернення до суду за погодженням між сторонами, оформленому

у вигляді угоди про внесення змін в аліментний договір, яке підлягає нотаріальному посвідченню.

Як вже було відзначено раніше, СК передбачає, що при невиконанні одним із батьків своїх обов'язків за договором аліменти можуть бути стягнуті з нього на підставі виконавчого напису нотаріуса. Проте в СК не передбачена санкція за прострочення сплати аліментів, якщо на це немає прямої вказівки в договорі, укладеному батьками про сплату аліментів на дитину. У той самий час такі санкції передбачені, якщо аліменти стягаються за рішенням суду, – одержувач аліментів має право на стягнення неустойки (пені) у розмірі одного відсотка від суми несплачених аліментів за кожний день прострочення.

На нашу думку, у даному разі існує прогалина в законодавстві, оскільки під час укладання аліментного договору одержувач аліментів виявляється більш незахищеним сімейним законодавством у порівнянні із ситуацією, коли аліменти стягаються на підставі рішення суду. Тому в СК доцільно ввести відповідальність у вигляді стягнення неустойки за прострочення сплати аліментів також і в тому разі, якщо аліменти стягаються за договором (навіть якщо в договорі відсутня пряма вказівка на сплату неустойки).

Оскільки, відповідно до СК, неустойка не сплачується, якщо платник, зобов'язаний її сплачувати за рішенням суду, є неповнолітнім, то, на нашу думку, застосовуючи принцип аналогії закону, у договорі також не можна зазначати застосування цієї санкції, якщо зобов'язаною стороною є неповнолітня особа.

СК України розширив сферу зобов'язальних відносин між батьками і повнолітніми дочкою, сином, встановивши обов'язок батьків утримувати повнолітніх дочку, сина, які продовжують навчання й у зв'язку з цим потребують матеріальної допомоги. Така допомога виявляється до досягнення дочкою, сином двадцяти трьох років за умови, що батьки можуть надавати дану матеріальну допомогу. У разі припинення навчання матеріальна допомога також припиняється (ст. 199 СК).

Слід звернути увагу на те, що обов'язковою умовою такої матеріальної допомоги є наявність потреби в повнолітніх дочки, сина, котрі продовжують навчання, у матеріальній допомозі.

На нашу думку, при регулюванні цієї сфери відносин суду необхідно враховувати як факт наявності або відсутності заробітку у студентів, так і матеріальне співвідношення між доходами і вартістю навчання, а також наявність особистих грошових заощаджень. Крім того, якщо син, дочка навчаються заочно і при цьому ніде не працюють, маючи реальну нагоду працевлаштуватися, то дана обставина також повинна враховуватися судом не тільки при визначенні розміру аліментів, але і при вирішенні питання про доцільність і законність виникнення аліментних зобов'язань між батьками і повнолітніми дочкою, сином.

Стаття 200 Сімейного кодексу визначає, що розмір аліментів на повнолітніх дочку, сина суд визначає в твердій грошовій сумі і (або) в частині від заробітку (доходу) платника аліментів з урахуванням обставин, зазначених у ст. 182 СК; при визначенні розміру аліментів суд бере до уваги можливість надання утримання іншим з батьків, а також чоловіком, дружиною.

При визначенні розміру аліментів необхідно враховувати місце мешкання студентів. Якщо у зв'язку з навчанням на денному відділенні вони вимушені на період навчання проживати в іншій місцевості, то матеріальні витрати на мешкання в окремих випадках за своєю вартістю наближаються до оплати за навчання. Зрозуміло, розмір таких витрат безпосередньо залежить від життєвого рівня конкретного населеного пункту, вартості оренди житлових приміщень.

Заочна форма навчання за межами населеного пункту, в якому студенти постійно проживають, також позначається на розмірі необхідної матеріальної допомоги, проте в цьому разі значною мірою акцентується увага також і на вартості проїзду до місця навчання.

При укладенні договору сторонам слід враховувати можливу зміну матеріального становища як однієї, так і обох сторін (у бік поліпшення або погіршення), а також певність зміни форми навчання дочки, сина (наприклад, після навчання на денній формі студент, студентка можуть перейти на заочну форму або навпаки), що також впливає на зміну матеріальних можливостей. Тому, на нашу думку, у тексті договору бажано зазначити, що сторони мають право в період дії договору вносити в нього зміни і доповнення, у тому числі щодо терміну сплати аліментів і їх розміру, що оформляється додатковою угодою між ними і підлягає належному нотаріальному посвідченню.

Оскільки ч. 3 ст. 199 СК передбачає право повнолітніх дочки, сина, котрі продовжують навчання, самостійно звертатися до суду з позовом про стягнення аліментів, то логічно, що ці дочка, син можуть бути наділені також і правом самостійно укладати із своїми батьками договір про аліментні зобов'язання, пов'язані з навчанням. Тому уявляється доцільним і обґрунтованим законодавчо закріпити в СК право повнолітніх дочки, сина, котрі продовжують навчання, самостійно укладати договір з тим із батьків, який зобов'язаний їх утримувати у зв'язку з навчанням.

Підводячи підсумки проведеним дослідженням, автор пропонує таким чином усунути прогалини, що є в СК України:

1. Доповнити Сімейний кодекс України новою статтею, регулюючу право повнолітніх дочки, сина, котрі продовжують навчання, самостійно укладати договір про стягнення аліментів, пов'язаних з навчанням, з тим з батьків, який, відповідно до СК, зобов'язаний їх утримувати.

2. У ч. 1 ст. 196 Сімейного кодексу України речення: "При виникненні заборгованості з вини особи, зобов'язаної сплачувати аліменти за рішенням суду..." доповнити словами: "а також на підставі аліментного договору".

При оформленні договору щодо утримання батьками своїх повнолітніх дочки, сина, котрі продовжують навчання, автор рекомендує включити в договір таку умову: "Сторони за взаємною домовленістю мають право в період дії договору вносити в нього зміни і доповнення, у тому числі щодо терміну сплати аліментів і їх розміру, що оформляється додатковою угодою між ними, яка укладається в письмовій формі й нотаріально посвідчується".

На думку автора, також доцільно ч. 1 ст. 164 УК після слів: "Злісне ухилення від сплати встановлених рішенням суду..." доповнити словами: "або аліментним договором".

Література

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // ВВР України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Кравчук Н.В. Конвенція о правах ребенка ООН как инструмент защиты семейных прав ребенка в России // Гос. и право. – 2006. – № 4. – С. 48-53.
3. Чефранова Е.А. Сделки, заключаемые между супругами // Юрист. – 2005. – № 1. – С. 37-44.
4. Научно-практический комментарий Семейного кодекса Украины / Под ред. Ю.С. Червоного. – К.: Истина, 2003. – 520 с.
5. Порева Л. Способи оплати аліментів на дітей // Вісник прокуратури. – 2006. – № 3. – С. 110-115.

УДК 347.19

В.В. Петров

ОСОБЛИВОСТІ ЦИВІЛЬНОЇ ПРАВОСУБ'ЄКТНОСТІ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ

Українські науковці досить тривалий час досліджують питання та вирішують проблеми правосуб'єктності юридичної особи. Цей шлях було започатковано давно, та він набув актуальності з моменту здобуття Українською державою незалежності. З отриманням незалежної держави українські правознавці отримали і купу питань щодо національного законодавства. Поряд з важливим для економіки молодій державі питанням поняття та видів юридичної особи постало питання особливості правосуб'єктності юридичної особи.

Теорія цивільного права визнає, що юридичні особи, поряд з особами фізичними, також мають свою правоздатність та дієздатність (правосуб'єктність). Правосуб'єктність дозволяє розглядати певну особу не лише як абстрактного суб'єкта права, а як суб'єкта конкретних правовідносин, при цьому нерозривний зв'язок правосуб'єктності із суб'єктом права є однією з правових аксіом. Проте саме поняття правосуб'єктності трактується по-різному залежно від співвідношення двох категорій: “правоздатність” і “дієздатність”.

Радянська цивілістична теорія, а також радянське цивільне законодавство протягом всієї історії їх існування та розвитку виходили з того, що, подібно до правосуб'єктності фізичних осіб, правосуб'єктність юридичних осіб розкривається через категорії право- та дієздатності, специфіка яких, порівняно з право- та дієздатністю осіб фізичних, полягає в одночасності виникнення та спеціальному їхньому змісті (спеціальна право- та дієздатність). Більшість цивілістів сучасності також сходяться на думці, що правосуб'єктність – це єдність правоздатності та дієздатності. Однак існують і інші точки зору на цю проблему. Деякі вчені вважають, що правосуб'єктність включає не лише правоздатність та дієздатність, а й права та обов'язки, які безпосередньо впливають з дії законів. Інші зазначають, що правосуб'єктність юридичних осіб конкретизується не лише в категоріях право- та дієздатності, а що стосовно юридичних осіб використовується також поняття компетенції [1].